

УДК 82.091

DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2026.9.35>**ГАСТРОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС МАЛОЇ ПРОЗИ Є. КОНОНЕНКО****Інна Юрова***кандидат філологічних наук,**Національна музична академія України**ORCID ID 0000-0001-6053-7609**iiurova@gmail.com***Ключові слова:***гастрономічний дискурс,
хронотоп, феміністичний
дискурс, культурний код,
густативи, ієрархія, гендерні
штампи, гендерна політика.*

У статті зазначено, що гастрономічна складова української літератури є її важливою частиною вже не одне століття. Особливо уважно до цієї проблеми підходять письменники сучасної української літератури. Причому гастрономічна складова наявна як у серйозній, так і в ігровій масовій літературі. У творчості Євгенії Кононенко гастрономічний складник виступає багатофункціональним. Він допомагає охарактеризувати культурний код через протиставлення національної та іноземної їжі, приготованої та сировини, створити хронотоп новел, увиразнити ієрархію та способи побудови відносин всередині родини; показати кохання, зраду, прощення, стати виразником пам'яті, втіленням соціальних проблем тощо. Відтак метою дослідження стає аналіз особливостей використання гастрономічних елементів у текстах Є. Кононенко. У статті визначено особливості використання гастрономічних елементів як культурного коду. Також буде окреслено використання гастрономічних елементів як способу творення хронотопу. Крім того, буде проаналізовано специфіку реалізації гастрономічних елементів як ієрархії та способу побудови відносин всередині родини. Ще одним аспектом дослідження стане визначення гастрономічних елементів як способу зображення стосунків, кохання, заборонених почуттів, примирення тощо. Також у дослідженні буде розглянуто роль гастрономічних елементів як прояву фемінізму, гендерної політики, гендерних штампів тощо. Окрема увага буде приділена зображенню їжі як ознаки історичного часу, способу характеристики складної та буремної епохи 1990-тих та 2000-них років. Матеріалом дослідження стане мала проза письменниці: «У неділю рано», «На ліву ногу», «Режим», «П'ять хвилин ніжності», «Драні колготки», «Діалоги та непорозуміння», «Нема раю на всій землі» тощо.

GASTRONOMIC DISCOURSE OF SHORT PROSE BY E. KONONENKO

Inna Yurova

*Candidate of Philological Sciences,
National Musical Academy of Ukraine*

Key words: *gastronomic discourse, chronotope, feminist discourse, cultural code, gustatives, hierarchy, gender stereotypes, gender politics.*

The article determines gastronomic component of Ukrainian literature has been an important part of it for more than one century. Writers of modern Ukrainian literature have been particularly attentive to this problem. Moreover, the gastronomic component is present in both serious and playful mass literature. One of the writers who is suitable for depicting this problem is Yevgenia Kononenko. In the writer's works, the gastronomic component acts as a multifunctional component. It helps to characterize the cultural code through the contrast of national and foreign food, cooked and raw materials, create a chronotope of short stories, express the hierarchy and ways of building relationships within the family; show love, betrayal, forgiveness, become an expression of memory, the embodiment of social problems, etc. Therefore, the purpose of our study will be to analyze the features of the use of gastronomic elements in the texts of Yevgenia Kononenko. The materials of the article will determine the features of the use of gastronomic elements as a cultural code. The use of gastronomic elements as a way of creating a chronotope will also be outlined. In addition, the specifics of the implementation of gastronomic elements as a hierarchy and a way of building relationships within the family will be analyzed. Another aspect of the study will be the definition of gastronomic elements as a way of depicting relationships, love, forbidden feelings, reconciliation, etc. The study will also consider the role of gastronomic elements as a manifestation of feminism, gender politics, gender stereotypes, etc. Special attention will be paid to the depiction of food as a sign of historical time, a way of characterizing the complex and turbulent era of the 1990s and 2000s. The material for the study will be the writer's short prose: «Early on Sunday», «On the Left Leg», «Regime», «Five Minutes of Tenderness», «Torn Tights», «Dialogues and Misunderstandings», «There is No Paradise on Earth», etc.

Вступ. Актуальність роботи пов'язана з тим, що гастрономічна складова української літератури є важливою частиною її дискурсу. Упродовж XIX та XX століття велика кількість українських письменників активно звертається до використання різних гастрономічних елементів у своїх текстах, наділяючи їх різноманітними функціями. Сучасна українська література продовжує дотримуватися цих традицій. І Євгенія Кононенко стає однією з таких авторів.

Євгенія Кононенко – українська письменниця, чие ім'я давно увійшло в історію сучасної української літератури. Цю письменницю без перебільшення можна назвати літописцем 1990-х та 2000-х років українського культурного поля. Вона у своїх текстах показує важкі, проблемні часи та тих, хто переживає глибоку світоглядну та психологічну кризу, змушений виживати у переламну епоху. Така різнобіжність проявляється через сюжети, типи персонажів, топоси та гастрономічний дискурс.

Для Є. Кононенко їжа та напої є вагомою частиною її текстів. Гастрономічні елементи використовуються письменницею як спосіб характеристики персонажів, їхнього життя, настрою, ставлення до оточення, взаємодії зі світом тощо. Також вони стають засобом творення хронотопу. Окремо варто зауважити, що письменниця звертається до гастрономічних елементів як ознак часу: буремного, становлення та розвитку нової держави, історичних змін, переломних культурних моментів.

Є. Кононенко не можна назвати авторкою, яку обійшли увагою дослідники сучасної української літератури. Її звернення до гендерної проблематики, місця жінки в суспільстві, феміністичного дискурсу забезпечили їй гідне місце. Дослідженням творчої спадщини Є. Кононенко займалися Н. Зборовська, Л. Антипова, І. Бондар-Терещенко, Н. Лебідь, М. Стріха, Г. Токмань та інші. Проте не всі аспекти творчості авторки на сьогодні потрапили до поля зору дослідників. Зокрема, серед таких проблем можна назвати

особливості гастрономічного дискурсу в малій прозі Є. Кононенка.

Особливості використання гастрономічної складової у творчості українських письменників вже давно є предметом аналізу національних вчених. Зокрема, варто загадати такі роботи, як «Пристрасть і їжа: особиста драма Михайла Коцюбинського» С. Павличко, «Семантика їди та їжі в романі В. Домонтовича «Дівчина з ведмедиком» Н. Гордонюк, «Література плюс кулінарія: формування нового жанру масового письменства» С. Філоненко, «Рецепція образів страв і напоїв у художньому тексті малої прози В. Даниленка» Н. Заверталюк «Поетика густативів (на матеріалі сучасної української прози)» С. Ковпик, «Мотиви їжі та символіка національної кухні в системі феміністичного дискурсу української прози» Л. Чернявської та Л. Костецької, «Поетика густативів (на матеріалі сучасної української прози)» С. Ковпик тощо.

Також можна говорити і про те, що сьогодні українська література відповідно до вимог часу та особливостей свого розвитку починає активно використовувати не тільки гастрономічні елементи, але й створюється цілий окремий пласт «кулінарної прози»: *«З'ява «кулінарної прози» на початку XXI століття, на наш погляд, спричинена формуванням масової літератури та поступовим заповненням усіх її без винятку ніш»* (Філоненко, 2014: 142). Як наслідок, активного розвитку набуває і поетика густативів, оскільки сучасна література частотно зображує *«процес вишуканого приготування страв, способи оригінального підбору назв цим стравам, тонкощі їх презентації та частування ними у певні моменти життя людини»* (Ковпик, 2020: 659).

Незважаючи на те, що особливості гастрономічної складової української літератури написано немало робіт, питання гастрономічного дискурсу у малій прозі Є. Кононенка практично не розкрито.

Метою нашого дослідження буде проаналізувати особливості використання гастрономічних елементів у текстах Є. Кононенка.

Завдання поданого дослідження:

- визначити особливості використання гастрономічних елементів як культурного коду;
- окреслити використання гастрономічних елементів як способу творення хронотопу;
- проаналізувати специфіку реалізації гастрономічних елементів як ієрархії та способу побудови відносин всередині родини;
- визначити гастрономічні елементи як спосіб зображення стосунків, кохання, заборонених почуттів, примирення тощо;
- зазначити роль гастрономічних елементів як прояву фемінізму, гендерної політики, гендерних штампів тощо.

Матеріал та методи дослідження. Матеріалом представленого дослідження є мала проза української письменниці Є. Кононенка. Це тексти, написані протягом усього творчого життя авторки та опубліковані в різних збірках, періодичних виданнях тощо: «У неділю рано», «На ліву ногу», «Режим», «П'ять хвилин ніжності», «Драні колготки», «Діалоги та непорозуміння», «Нема раю на всій землі» тощо. Методами дослідження представлених текстів стали біографічний, компаративний, історико-культурний, проблемно-тематичний, типологічний методи, метод зіставлення тощо. Зазначені методи дозволяють побачити творчість авторки в контексті епохи, у загальній сукупності її творів тощо.

Результати та обговорення. Гастрономічні елементи, які використовує у своїх текстах Є. Кононенка, можна умовно поділити на дві групи: українські та іноземні.

Українські напої та їжа в контексті новел письменниці не дорівнюють національним. Тут швидше можна говорити про звичні гастрономічні елементи, недорогі, часто вживані, закріплені радянською традицією. Відповідно, в текстах письменниці вони асоціюються із буденністю, побутом, важким щоденним життям, часто злиднями та негараздами у родині. Новели із виключно українською, побутовою їжею та відповідними напоями – історії про нещасливе життя жінок, родинне та побутове насильство, важкі часи. У таких текстах змальований важкий перехідний період 1990-х та подальших років. Їжа стає причиною сварок як серед членів однієї родини, так і з іншими людьми в чергах. Така їжа несмачна, часто існує у вигляді сировини. Така їжа примітивна, неприємна на смак, часто вчорашня. Їжа тут не купується у магазинах – її потрібно діставати у чергах, шукати, відвойовувати. Потрібна кмітливість, сила, спритність, везіння. Люди стають заручниками такої їжі, вони змушені знаходитися в її постійному пошуку, її пошук стає сенсом та способом їх життя: *«Людей майже немає. Вони десь там у гастрономах, у чергах, до яких записалися ще вночі»* (Кононенко, 2006: 53).

Натомість іноземні напої та їжа, навпаки, мають ознаки заможного життя, асоціюються зі святом, кращим життям, надіями тощо. У багатьох новелах протиставляються ситуації із вживанням українських та іноземних страв. Поява іноземних гастрономічних елементів пов'язана із небуденними ситуаціями, подорожами, конференціями, гостинами тощо.

Так, наприклад, у новелі «Нема раю на всій землі» іноземна їжа має присмак пригод та фантазій, вона позаземна, далека. Її походження обов'язково незвичайне, казкове, пов'язане

з фільмами, книгами, подорожами: «*Червоне вино – з Провансу? з Перигору? з долини Рони? з долини Луари?*» (Кононенко, 2004: 63). При цьому таке вино має особливу ауру, незвичні наслідки: «*Який шляхетний хміль від коштовних вин*» (Кононенко, 2004: 65).

У новелі «Немає раю на всій землі» купувана, іноземна, дорога їжа виводить персонажів за межі сталого життя, звички, ворожнечі та стає атрибутом примирення тимчасової родинної злагоди, можливості порозумітися, згадати щасливі часи взаємного кохання: «*А потім махнула рукою – живемо один раз – і взяла банку іспанських олив, данських мідій і пляшку французького вина... А ще – довгий багет та іноземний кекс у целофані. А ще – пляшечку соусу, віскі та бляшанку солодкої кукурудзи. Живемо один раз!*» (Кононенко, 2004: 62).

Гастрономічні елементи стають засобом окреслення часопростору текстів Є. Кононенко. Це відбувається на різних рівнях.

Іноземна їжа часто позначає чужий простір, небуденний, незвичайний. Це може бути, наприклад, та сама країна та місто, але інше помешкання та інший контекст життя. Така ситуація, зокрема, змальована у новелі «П'ять хвилин ніжності», де головна героїня приїжджає до свого одруженого коханця та він частує її білим мартіні та чорними оливками. У новелі «Драні колготки» персонажі потрапляють на міжнародну конференцію, організовану їх іноземними колегами. Відповідно, також змінюється простір перебування персонажів, перетворюючись із звичного, буденного на нетривіальний. І найяскравішим способом це продемонструвати стає їжа. Вона тут різноманітна, вишукана, приготована та подана вправними офіціантами, набуває символу багатого вільного життя, яке недосяжно персонажам у побутовому, повсякденному існуванні.

У новелі «Діалоги та непорозуміння» протиставляються іноземці та українці, Україна та Західна Європа, відповідно, українська та іноземна їжа. Їжа, яку персонажі вживають в Україні, виступає символом бідності, різноманітних проблем, непорозуміння, неприлаштованості тощо: «*Вони їли алюмінієвими виделками в ресторані на вокзалі шинцелі з вермишеллю*» (Кононенко, 2004: 22). Натомість іноземні блюда, які персонажі кушують на території Німеччини, є частиною щасливої історії стосунків, багатого та вільного життя: «*Блюдо з шатобріаном було вміщено на марміт, а одинадцять тарілок з розмаїтими гарнірами розташувалися по колу*» (Кононенко, 2004: 22), «*... подає морозиво ... та свіжі тропічні фрукти*» (Кононенко, 2004: 27). Іноземна їжа зазвичай є дуже диверсифікованою, різноманітною, вона не набридає, постійно

дивує: «*Яке ви бажаєте вино? Біле? Рожеве? Червоне? Чи «Мартіні»? Чи «Чері»? – А можна шампанське?*» (Кононенко, 2004: 28), «*... Зашитовхав до кімнати столика, на якому, окрім пляшки, лежали розкладені віялом плитки шоколаду!*» (Кононенко, 2004: 29).

Також гастрономічні складові стають способом хронологічного окреслення історичного періоду, в якій відбувається дія текстів, та створення відчуття неблагополучного, буремного, складного часу, оскільки згадуються черги, висока ціна на їжу, дефіцит їжі тощо. Подібні функції гастрономічна складова виконує у новелах «У неділю рано», «На ліву ногу», «Немає раю на землі» тощо.

Гастрономічні елементи також у текстах Є. Кононенко використовуються як спосіб побудови відносин всередині родини, одна з ланок побудови ієрархії. Так, наприклад, у новелі «У неділю рано» через їжу свекруха намагається вписатися у систему взаємин квартири своєї невістки, де її відверто не хочуть слухати. Свекруха подає себе як людину, яка приносить та вирощує продукти харчування, а через це отримує можливість давати поради та вказівки: «*Я їй [невістці – І.Ю.] кажу: чом ти так грубо картоплю чистиш? ти її садила? Ти її копала? Ти біля неї догори задом стояла?*» (Кононенко, 2006: 6). З тією самою метою свекруха цілий день витрачає на пошуки продуктів, які потім готують для всієї родини: «*На Лук'янівці були кури по дев'ять... А капусту взяла на Бісарабці*» (Кононенко, 2006: 12).

У новелі «Режим» подано аналогічну функцію гастрономічних елементів. У цьому тексті змальована ситуація, коли залежним від тещі та її квартири стає чоловік (зять). Тут гастрономічні елементи існують для окреслення родинного неспокою, незлагоди, проблем, домінування, приниження, нерівних родинних стосунків: «*І, незважаючи на високий інтелект, фантастично пекла пиріжки, від яких його безпідставно нудило*» (Кононенко, 2006: 18). Така їжа за умовчанням не може бути смачною. Вона протиставляється вуличній їжі, яка є вільним вибором героя: «*Пельмені все-таки мали присмак свободи, а пиріжки й крученики – смак рабства*» (Кононенко, 2006: 18).

У новелі «Немає раю на всій землі» гастрономічні елементи також стають способом демонстрації родинного непорозуміння серед різних членів сім'ї. Так, наприклад, протистояння невістки та свекрухи подається в парадигмі протиставлення домашньої, власноруч приготовленої їжі та їжі купленої, готової до вживання. Емансипована жінка, яка має можливість заробити гроші самотійно більше не має

обслуговувати свого чоловіка так, як колись це робила його мама: *«Сирна бабка з родзинками за бабусиним рецептом? А сир ти місиш дерев'яною ложкою чи перекручуєш на м'ясорубці?»* (Кононенко, 2004: 58).

Складні стосунки між чоловіком та дружиною також проявляються через їжу. Не маючи можливість заробити, чоловік втрачає свій статус у родині, дружина перестає готувати на нього їжу, він змушений ходити їсти до своєї матері, таким чином ніби повертаючись у статус сторонньої особи у родині: *«Вони ніколи не їли того, що він приносив від своєї матері, непрямо натякаючи, що то для нього»* (Кононенко, 2004: 71). Гастрономічні складові також можуть ставати еквівалентом фінансового стану персонажів, а їжа зазвичай поділяється на звичайну, буденну, дешеву, та іноземну, недешеву, святкову.

Фінансова бідність родини та пов'язані з нею постійні внутрішні конфлікти показані через протиставлення типових, побутових, дешевих страв та їжі дорогої, якої немає; відповідно, вони подаються через протиставлення варених сосисок та смажених рябчиків: *«Сосиски їстимеш? – А ти можеш запропонувати мені смажених рябчиків?»* (Кононенко, 2006: 50).

У новелі «Нема раю на всій землі» їжа стає аналогом грошей, їх наявності та кількості, відповідно, символом існування. Аналогічна фінансова функція (функція розрахунку) закріплена за іноземною їжею і в новелі «Драні колготки».

У тексті «Немає раю на землі» ставиться питання про те, що недешева, іноземна їжа (та гроші як можливість її придбати) важливіша за внутрішні стани людини. Відсутність фінансів автоматично робить людину нещасливою, знижує або нівелює її цінності, здібності: *«Сидіти з не менш голодною подругою з чашечками холодної слабкої кави і обговорювати новини філософської літератури»* (Кононенко, 2004: 57). Натомість фінансова можливість поїсти дозволяє думати про високе мріяти, відчувати себе людиною: *«Зайти до пристойної кав'ярні, взяти п'ятдесят грамів і дві хороші цукерки і, замріяно всотуючи буриштинову рідину, думати про життя взагалі, а не про те, як жити далі»* (Кононенко, 2004: 58).

Гроші у новелі відповідно реалізуються можливістю купувати їжу вільно, причому їжу недорого і не найпростішу: *«З'явився той додатковий вимір життя, який надає можливість вибору. Можна купити кіло сосисок, а можна – півкіло шинки»* (Кононенко, 2004: 57).

Ще однією функцією, яку має гастрономічний складник у новелах Є. Кононенко, стає функція зображення заборонених стосунків, зради, іноді кохання чоловіка та жінки загалом.

Так, наприклад, у новелі «П'ять хвилин ніжності», де піднімається тема забороненого кохання, символом нетривких, але яскравих стосунків головної героїні із її коханцем стають білі мартіні та чорні оливки, підкреслено іноземні елементи, які одночасно символізують гріх та короткотривале свято: *«... Він радо почастував би її білим мартіні та чорними оливками»* (Кононенко, 2003). Згадані оливки та мартіні мають кінематографічне чорно-біле, а тому яскраве та символічне зображення.

У новелі «Драні колготки» через гастрономічну складову подається зрада: *«П'ють коньяк, ... він кладе їй до рота квадратики швейцарського шоколаду»* (Кононенко, 2004: 30). Подарунком та способом розрахунку у цій новелі також стає іноземна їжа: *«Вкладає туди подарунки: пляшку, цукерки...»* (Кононенко, 2004: 31).

У новелі «Нема раю на всій землі» через їжу показане примирення чоловіка та дружини: *«А тепер вона, хоч і повернулася пізно, але вирішила нагодувати і його»* (Кононенко, 2004: 63).

Гастрономічна складові також стає способом озвучення гендерних проблем, соціального та фінансового неблагополуччя. У складні часи першою завжди страждає жінка. Їй важче буває вижити у складних умовах, на неї лягає важкий побут тощо. Є. Кононенко часто показує проблеми жінки у своїх текстах, у тому числі через її стосунки із їжею. Так, наприклад, у новелі «На ліву ногу» показано, що чоловіки традиційно мають більше можливостей у складні часи. Для чоловіка з його маскуліною силою, суспільними привілеями можливість дістати їжу, завоювати її, донести до дому більша: *«Стоять дві торби, з яких стирчать пташині ноги»* (Кононенко, 2006: 57). У чоловіка більше можливостей забезпечити родину, гарантувати її виживання: *«З грудки насмажимо котлет, ... з крилець наваримо бульйону, а ніжку... потушкуємо у сметані. Сметани я теж узяв, оно трілітрова банка. Курей узяв, сиру, масла...»* (Кононенко, 2006: 58). Натомість жінка знову опиняється у слабкій позиції, коли вона змушена весь день витратити на спроби щось купити, які виявляються марними: *«Я весь день стояла в чергах, правда, нічого не купила»* (Кононенко, 2006: 57). Відповідно, у складні часи жінка стає залежною від чоловіка, його сили та інших навичок.

Натомість у кращі часи часто чоловік стає тягарем для жінки, оскільки не завжди може дати їй щось більше за мінімум, відповідно, родинне життя стає символом поневолення та голоду, а вільне позашлюбне символом свободи та ситості: *«А хтось тим часом смакує м'ясо маренго»* (Кононенко, 2004: 59).

Гастрономічна складова також може втілювати пам'ять про певні події. Наприклад, у новелі «Драні колготки» після всіх буремних подій спогадами про вечір все одно стають ті самі іноземні страви, які довелося куштувати героям: «*Приємно згадуються вирізка, маслини і швейцарський шоколад*» (Кононенко, 2004: 31).

Висновки. Таким чином, гастрономічний складник у текстах Є. Кононенко дуже багатофункціональний. Вона допомагає охарактеризувати культурний код через протиставлення національної та іноземної їжі, створити хронотоп текстів, увиразнити ієрархію та способи побудови відносин всередині родини, а також показати кохання, зраду, прощення тощо.

Гастрономічний дискурс як елемент сучасної української літератури хоч і стає об'єктом уваги науковців, все одно залишається недостатньо вивченим. Відповідно, аналізувати його є надзвичайно актуальним для сьогоденних дослідників через його багатофункціональність, культурну особливість, важливість для збереження історичного духу епохи тощо. Перспективним видається як дослідження гастрономічного

дискурсу сучасних українських письменників, так і порівняння особливостей використання гастрономічної складової Є. Кононенко та іншими авторами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковпик, С.І. (2020). Специфіка функціонування термінологічного апарату гастрономічного дискурсу масової літератури. *Молодий вчений*. № 4 (80). С. 658–660. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-136>
2. Кононенко, Є. (2004) *Повії теж виходять заміж*. Львів : Кальварія. 230 с.
3. Кононенко, Є. (2006) *Новели для нецілованих дівчат*. Львів : Кальварія, 2006. 192 с.
4. Кононенко, Є. (2003) *П'ять хвилин ніжності*. Режим доступу: URL <https://e-bookua.org.ua/love/1300-5-hvilin-nzhnost.html> (дата звернення 28.06.2026)
5. Філоненко, С. (2014) Література плюс кулінарія: формування нового жанру масового письменства. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Випуск 1. С. 141–151.

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)